

REINERI MONACHI

TRIUMPHALIS BULONICI

LIBELLI QUINQUE

Sive qualiter diebus nostris Ecclesia Leodiensis Balloniense castrum, pervasoribus triumphatis, divina receperit virtute.

D. Bern. Pezius, *ubi supra*, col. 129, ex eodem mss.)

PROLOGUS SEQUENTIS HISTORIÆ.

Qua diebus nostris meritorum gratia, qua signorum gloria sanctus martyr Lambertus, quasi Lucifer novus effulserit: qualiter de manu pervasorum insigne Bulonii castrum, quod legitima traditione, tum et libero jure per multos possederat annos, receperit in pervasores ipsos ultus, quam magnifice triumphavit, cum sit memorabile, æstimavi non incipitum paucis describere. Multi quidem multa loquuntur, atque, ut in ejusmodi solet negotiis, diversæ diversorum sententiæ sunt. Verumtamen prout investigare ab eis diligentius potui, qui interfuere, posui veritatem.

Quod etiam opus in quinque distinxī libellos, titulumque præscripsi: *Triumphæ Bulonicæ*. In quo etsi præter verum quiddam positum sit, relatoribus an scriptoribus aequius hoc imputetur, benevoli sententiæ lectoris deferro. Sed amica religionis veritas est. Unde a quibus hæc accepi, nequaquam suspicer eos aliquid finxisse, dum modestia hoc excuset personarum.

Cæterum clara materies clarum poseit ingenium, et aureos sensus carbunculis decet illustrari verborum. Verum quod iners ego ac imperitus tantum aggredi negotium præsumpsi, amor duntaxat in sanctum et devotio me induxerunt. Quippe gratiarum debitor ille eram, quas ex historia tam solemniter dependere non otiosum habui. Etenim cum per annum fere duabus angerer quartanis, et aut urerer ardoribus, aut frigoribus contraherer, ita ut præsentium pertæso miseræ mihi et oneri jam esset, quod viverem, postquam nuper a loco quietis, sicut infra liquebit, reverendum sancti corpus elatum est, inter languentium alios greges suffragium imploraturus accessi. Quod indignum inexhausta fuerit clementia exandire dignatus, habui experimento beneficium sospitatis.

Sed in Evangelio displicere novem leprosi pro recuperata salute ad gratiarum actionem negligentes. Itaque exemplo gratifici alienigenæ ego humiliter adorans coram benigno Jesu, Deumque magnificans, hujus præconialis dictationuculæ velut ho-

stiam accepta repræsentaverim pro incolumitate tanto sacerdoti. Dum enim detestabile sit matum ingratitude, æquum omnimodis est, divinis nos existere gratos beneficiis. Nempe quam gratus sit nostræ in se devotioni, ipse totius boni vel gratiæ largitor, luce clarius est.

Nec puto superfluum fore, si rem pietatis et gratitudinis plenam hic memoravero. Amici quidem suppressere personam, virtutes vero exprimere et cautelæ et ædificationis est. Jure publicatur, quod imitabile sit. Quod autem bona intentione prædicatur, nemo bonus male interpretatur.

Igitur quidam pauperculus devoto erga sanctam Trinitatem obsequio fervebat; nomen triumphale Patris et Filii et Spiritus sancti, per quod adversa evincuntur omnia, assidue complectebatur corde, constebatur ore. Nam, sicut scriptum est: *Turris fortissima nomen Domini; ad eam currit justus et exaltabitur. Substantia divitis urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum (Prov. xviii)*; quod idem quoque justus experiebatur plerumque necessitatibus. Qui scilicet dum quodam diluculo contemplationi et contractioni deditus, scæ lectulo post vigiliis reddidisset, repente carnis sensibus novo vigore permutatis, a Spiritu vehementi sublevatus in aerem est deductusque ad ecclesiam. Res pene incredibilis, sed Dei omnipotentia non impossibilis.

Cum fores essent clausæ, sic per ipsas, ac si per aliquod concretæ corpus nebulæ transivit. Naturæ siquidem auctor naturam, dum vult, immutat, prout vult, dispensat. Ergo difficile non fuit Sancto sanctorum clauso matris utero processisse in ortum, sed mirabilis mirabiliter humanatus sic filius esse voluit, ut Virgo maneret sancta, quæ genuit. Quisquamne illum dubitet clauso item sepulcro surxisse a mortuis, clausis ad discipulos intrasse januis? Sunt hæc quidem secreta, attamen vera debent procul dubio credi, licet nequeant comprehendendi. Enimvero et apostoli et alii sanctorum qui-

dam clausa leguntur ossa per divinam exisse vel intrasse mirificentiam.

Itaque pauperculus ille ad gradus sanctuarii depositus seipsum stupebat, seipsum palpabat manu, experiri cupiens, utrum in spiritu tantum an et in corpore illo sic advenisset; cum ecce sursum audivit miræ dulcedinis voces organicas concinentes: *Dies sanctificatus illuxit nobis, venite, gentes, et adorate Dominum, quia hodie descendit lux magna super terram.* Evestigio tantæ coruscationis lucis sanctuario infulsit, ut solis vinceret meridiani claritatem: qua etiam ille perfusus intendit ad majus altare. Paveo, miser, extremisco, infelix, quia, dum vir pollutus labiis ego sum, usurpo tantum eloqui arcanum. Sedebat schemate sancta Trinitas vere incomparabili. Pater aspectu coruscans reverendo ac regis purpuratus ornamentis ex canitie capitis suorum antiquitatem prætendebat dierum. Spiritus sanctus faciei ac vestis clara jucunditate festivus, igne circumfusos liquidissimo erat, virgamque tenebat manu auream, utpote qui et afflatu accendit, et tactu erudit; cujus longævitate canities quoque insinuabat. In medio videbatur noster ille vivens, noster ille Emmanuel, qui ut cum Deo essemus, cum hominibus esse non est aspernatus. In medio, inquam, pendeat in cruce ille *speciosus forma præ filiis hominum (Psal. XLIV), ille totus desiderabilis (Cant. v).* O mitem! o humilem corde! Ipse, inclinato quam reverenter capite, gratias agebat prædicto pauperculo pro affectione, pro devotione, qua sibi

soeret obsequi. Nam continuis ille sacrosanctam passionem votis recensere unicum ac votivum habebat, crucifixi imaginem adorare, amplecti, rigare lacrymis, quas cordis funderent interiora, tergere capillis, defigere oculis, et pro unguentis gemtuosas preces atque charitatis exhibere odores.

Dum ad tantam ergo visionem providisset in terram adoraretque, ac totis animæ vocibus et medullis glorificaret atque benediceret, subtracta subito gloria est illa. Qui eo statim, quo venerat, ordine ad lectulum est revocatus, ita ut in illum se demitti clare adverterit. Profecto, ut ait Salomon, talem siceram moerentibus, tale vinum his, qui amaro sunt animo, das, o Lamuel, quod interpretatur *in quo Deus*, ut bibant et obliviscantur egestatis suæ, et doloris ne recordentur amplius, talem utique consolationem, tale gaudium, o Christe, o dilecte, votorum humilium præbes lugentibus et contritis corde, quatenus qui te desiderant et diligunt in veritate, a te consolentur, te interdum videant saltem per speculum et in ænigmate. Assertio quippe tua est: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v).* Sed intermissa jam repeto.

Igitur primum volui prælibatum, unde aut quomodo supra scriptum Buloniense castrum in jus ac possessionem Sanctæ Mariæ Sanctique Lamberti accesserit. De situ etiam ipsius loci breviter explicandum duxi; neque arbitrator usquequaque stylo succensendum pauperi, cum debeant res potius quam verba pensari.

LIBELLUS PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Lotharingæ dux celebris Godefridus, qui hæreditario a majoribus jure Bulonium possidebat, cum Jerusalem peregrinari votum habuisset, quemadmodum in opere quod titulatur: *Laurea peregrinorum Jerusalemitanorum*, quatuordecim sum plenius libris exsecutus, pro mille ac trecentis argenti et tribus auri marcis Oberto Leodiensi episcopo idem castrum contradidit; vadum tamen nomine alterutrum scilicet tali conditione firmata, quatenus, si repatriasset dux, ipse facultatem haberet redimendi; sin vero minime reverti contigisset, eadem ad retinendum facultas fratri ejus Eustachio Bononiensi cederet comiti. Qui redemptionem si supersedisset, tum vero in jus ac ditionem S. Mariæ, Sanctique Lamberti aeterna hæreditate libera et rata possessione transiret. Igitur, duce Jerusalemis postmodum diem obeunte, et Balduino fratre in regem sublimato, comes Eustachius a Dominico repatrians sepulcro Lotharingiam venit, divertit Leodium. Multa ibi honorificentia in die Dominico Natalis ab episcopo, clero ac populo exceptus et obsequiis amplissime habitus est. Quidquid itaque in prædicto Castro habebat juris, coram testimoniis idoneis penitus abdicavit, tamque pro sua quam

pro fratrum suorum atque majorum salute Sanctæ Mariæ et Sancto Lamberto cum omnibus pertinentiis in postera possidendum sæcula concessit, ad majus altare celebrata donatione, quam legali etiam per omnia tenore, scriptoque firmandam censuit omni prorsus reclamatione cujusquam sui aut fratrum hæredis vel consanguinei perpetuo interdicta.

Castrum illud in extremis situm Leodiensis episcopatus, Lotharingi Francique conterminium regni facit, tam sui natura quam humano cultu singulare, tum insolenti mœnium fabrica, tum præcipitiis scopulorum et altitudine confragosa, ad hæc vero spaciiosa circumjecta nemoris vastitate, ac fluvio Simoi præterfluente, accessuque, ut est perdifficile, ita et inoperabile. Illic nec piscium copia, nec venatum deest affluentia. Sed loci nonnunquam firmamentum habitatoribus insolentiæ parit sumentum. Qua de re castrenses in finitimos quosque caelibus et rapinis, aut, quo libuisset, nocendi genere, quia faveret impunitas, fuerant plerumque grassati. Quod solerter prædictus recogitans episcopus ut tam suæ diocesis quam duorum paci regnorum consulisset, de thesauris subjectarum ecclesiarum collatam tam dictæ pecuniæ summam in ejus acquisitionem contulit.

multotiesque per hoc tribulationes damnaque sustulit.

CAPUT II.

Ergo ad episcopatum usque Alexandri, ab Oberto quarti, Ecclesia quieto et libero jure ipsum castrum possedit. Quo presidente Leodiensium respublica bellorum frequentibus turbis atque principum seditionibus non minimum agitata, ecclesiarum possessiones a pravis hominibus pervasæ, oppressæ familiæ, direpta sunt bona.

Atqui ob impunitatem scelerum malis tunc licebat uti malitia nullo iudicii metu, nulla cujuslibet potestatis reverentia. Quippe statu rerum in diversa orbis Romani dissensionum quassabatur tempestate, cum Roma duobus se divideret apostolicis, duo reges unum scinderent imperium, duo ducēs Lotharingæ sibi ducatum alterutris vindicarent. Hinc malos extolli, deprimi bonos, rapere potentes, miseros perdere tempus dictabat indisciplinatum. Abstineo cæteris.

Illud autem non dissimulaverim, quod tum confidentia virtutis suæ, et divitiarum multitudinæ obfirmatus in superbiam Godefridus exdux Lovanicensis ferro, igni, prædationibus Leodiensem est aggressus impugnavit Ecclesiam. Contracto præterea undeunde ingenti exercitu, penes castrum Dyrrachium ad conflictum processit bellicum. Dei vero intemerata Genitrice et sancto martyre Lamberto suæ parti faventibus, quamvis ecclesiasticorum impar fuerit longe numerus, cæso tamen perterritoque hostium non parvo grege, dissiluit confractum cornu peccatoris.

CAPUT III.

Talibus itaque ac diversis causarum aliis tumultibus dum urgeretur idem episcopus, dumque horum suis, aliorum imperialis distraheretur curiæ negotiis, non domesticis modo, verum exteris quoque, hostibus inersandi episcopum dabatur opportunitas. Unde Rainaldus comes Barenensis, vir multæ quidem potentia sed ingenii pravi ac subdoli castrum Buloniense pervasit a custodibus tam accepta quam promissa inductis pecunia per prodicionem intronissus. Qua de causa Leodiensem suspecti episcopum semper habens, veritusque nequando instrueret contra obsidionem, præsidis illud firmis præmunire studuit.

Post, ubi Alexander decesserat, Albero Metensis Ecclesiæ primicerius, clarissimo vir editus sanguine, in episcopum est subrogatus. Qui apostolicæ sedi super dolo injustitiæ pervasoris questus uti ab Innocentio secundo anathematis feriretur sententia, Leodiensis Ecclesiæ supplicationem obtulit. Verum hoc et ille præcavens Romam adierat, et numeribus curialium favore comparato, quo minime id ageretur, effecerat. Apud avaros enim pecunia quam iustitia pluris est. Sed etiam quod ipsum sibi castrum jure propinquitatis obvenisset, asseruit; simul quod pecuniam, pro qua Ecclesiæ fuisset obvadatum, redere voluerit. At vero episcopus pro eadem causa

A Romanam secundo synodum expetens mansit inefficax. In tribus denique regalibus curiis, Conrado videlicet secundo regnante, Romanis censuram super hoc, tam regis quam procerum, interpellavit.

Verum nihil adeo profecit, ut aper idem vastatorius cum alio quodam Dominicæ vineæ impio viudemiatore acriori rabie spirans illustre oppidum *Fossis*, sancti martyris Foillani et corpore et memoria reverendum dolo similiter, furtimque aggressus, iret populatum everteretque per incendium. Nec vero quaquam obsistente (nam cives re inopina attolenti quaquaversum diffugerant) vis flammarum non solum domos ac turres, quin et sacram martyris ædem officinasque corripuit et assumpsit. Episcopalem quoque domum septaque muralia hostilis manus pessumdedit. Alia etiam passim episcopo damna intulit. Quapropter episcopus Romam adijt jam tertio, apostolicum attentavit patrocinium, super scelerum tanta immunitate exoravit ejus iudicium vel sententiam. Sed cum hoc parum prodesse perpenderit, reversus in sua per se tandem ac per suos experiri negotium intendit.

CAPUT IV.

Namque primatum conciliata suorum fidelitate, communicato assensu, et auxilii sponsione Bulonium obsidere statuit. Verum quia facto anticipasse famam, rebus nonnunquam proficit, omnia secreta agitans quod moliebatur, adversarios latuisse (voluit) quod præventi cautius, concludi possent facilius.

Anno igitur sui episcopatus quinto xvi Kal. Septembris cum quibusdam e principibus et delectis equitibus in obsidionem processit. Egressi tunc fuerant duo filii Rainaldi, Ugo, qui et natu major, et Rainaldus junior, excursionem in episcopium facere ac prædari, multaque cum illis militum manus in armis expeditorum. Quibus milites episcopi occurrentes congressi sunt, illosque in castrum abactos constanter obsedere ferro, ignique grassantes. Quanquam vero castrenses ampliori essent numero, tamen rati plures, quam viderent, hostes in insidiis delitescere (nec enim tam arduum opus, tam paucam multitudinem aliter præsumpsisse), dum libere possent egredi, aut ingredi, sola tenebantur formidine inclusi. Loci item firmitudine confisi eo vilipendebant obsidentes, ut totam noctem epulis commondantes ac citharæ pueros et puellas agere choros in eorum irrisionem præciperent, maxime cum illos, qui prærupta montis jam occupassent, abegerint, et quosdam peremerint.

At episcopus et qui cum illo erant, stationem castris præscribere, tentoriorum instituere diversoria, tum noctu et interdum excubias et custodias agitare, parati semper esse, nequando aut obsessi erumperent, aut comes Rainaldus, quod sæpe fama minabatur, repente cum exercitu incurreret. Abundabant vero rerum commeatu necessariorum, lætaque ministrabant equis pabula circumjacentes agri, necdum demessis segetibus ubere gleba præditi.

Hostium inserviebat usibus molendini officina penes fluvium Simoin instituta, quæ ad victum dum esset accommodata, spe ad resistendum illos armaret non minima. Cujus quidem rotas ut celerior incitasset motus, aquæ artificioso contextu sepium retentæ collectiores atque rapidiores superinfluebant. Quin et ipsi officinæ suam erat præsidium, quo ex hoste defensaretur.

Intendit ergo hanc intercipere Henricus comes Neaurcensis, hortatusque socios fluvium primus irrumpit, quatenus disruptis aquarum retentaculis in proprium eas alveum reflectant. Quem tres ba-

listarii appetentes jaculis, uno anteriores armos equi, quem sedebat, alio crus ipsius, tertio nihilominus ejusdem equi transigunt illa. Quo ruente sessor in flumen una decidit. Clamor utrinque oritur ingens spectantium, efferuntur hostes gaudio. Comiti nec mora socii subveniunt, ab inter undis pertrahunt. Sed injuria iræ indignationisque stimulus est. Ne diu itaque hostes lætarentur, alligato comes vulnere ad cœptum opus acrior redit, nec abstitit, donec disjectis obstaculis ad liberum aquas cursum revocasset. Sic obsessorum gravi dispendio eidem officinæ molendi exemit officium.

LIBELLUS SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Interea cum ob difficultatem et suspectas locorum angustias nullus adire castra vel importare quidpiam auderet, necessariæ obsidentes deficeret res cœperunt. Proinde legatis episcopus quoque versus nuntiis de toto equites ac pedites episcopo convenire edixit, affatimque victualium conduci necessaria in expeditionem. Tunc certatim confluentibus copiis assultus plurimi agebantur. Oppugnabant hi, repugnabant illi. Vulnera mortesque hinc et inde. Neque autem ab obsessores quidquam omittatur, quod fore in rem contra obsessores credebatur. Dum firmitas vero loci difficultasque omnia impatiens despiceret, solum illud in spem adduxerat obsidentes, uti prodigarentur fame, quos humana fortitudo vel ingenium minus valeret subigere. Obsessis igitur omnes egrediendi seu ingrediendi præcludere aditus moliebantur.

Ea dum agerentur, nutu Dei omnia suaviter disponentis episcopo et majoribus Ecclesiæ visum est, ut venerabile beati Lamberti corpus, de loco motum suæ pausionis, ad castra deportaretur, quatenus præsentia vel munimine tanti patroni amplior accresceret animus exercitui, atque ubi virtus cessisset humana, divina per suum operari martyrem dignaretur omnipotentia. Nam principes quoque exercitusque omnis, populus denique civitatis, qui edicto erat episcopali processurus, id summopere efflagitabant. Quocirca licet multa hæsitazione, multo deliberationum tractatu, postremo tamen complacitum est necessitati tantæ satisfieri. Quod etiam approbasse martyrem, cum successu rerum, tum et revelationibus et indicis est quibusdam satis comperit, asseverantibus loci custodibus, quod tantis plerumque motibus circa diem illos feretrum, quo felicia clauderentur pignora, concussum sit, tantus terror inciderit divinus, uti non auderent illo, præsertim nocibus accedere aut ingredi. Nam obstupescunt carnalia, dum emicant spiritualia.

Ad cumulam profecto tuæ glorificationis hoc agebatur, o martyr, o decus et gloriæ corona Leodiensis, quod a loco transferebaris pristinae quietis, quatenus tua per te reciperes, quia jam coheres Christo factus in regno nullius nisi propter tuos egenus factus esses.

PATR. CCIV.

CAPUT II.

Igitur vi Kalendarum Septembrium convenientibus tum monachis quam clericis atque numerosa diversi sexus et ætatis frequentia abbates, virique religiosi subeuntes in secretarium cryptæ, quod tantum asservabat thesaurum, debita sacrum feretrum reverentia extulere, mellitisque laudum convenientibus in voce exultationis et confessionis personantibus in medio est ecclesiæ locatum. Multa ibi vota, multæ preces ac lacrymæ fusæ. Sancti quoque virtus præfulsit mirifice.

Quædam mulier, quæ capitis obsurdierat dolore, cum occurrisset ad feretrum, opemque fideli affectione, pio lacrymatu implorasset, subito in verticem grave quoddam pondus superne sensit decidisse, et quasi duos ferri duculos utriusque auri penetrabiliter infixos. Ex quo terræ consternata dum ita cœlesti medicamine sensum audiondi plene recuperasset, Deo et martyri gratias reddidit.

Denique puella quædam passionis trino genere miserabiliter agebatur. Modo etenim febre, modo paralyti, interdum epileptico quassabatur incommodo. Super qua nimium parentes affecti votum martyri vovere, illiusque ad martyrium cujuslibet speciei oblationem infirmæ æquilibratam deferre statuerunt. Pie supplicum devotioni pia sanctæ Trinitatis operatio adfuit, quæ ætutum puellam eisdem ad integrum passionibus liberavit.

Puer quoque erronei sensus ac turbidæ mentis in sobrium rationis statum compositus est. Alia etiam provenisse sanitarum ferebantur remedia. Sed miracula pro augenda sunt devotione credentium. Fit ergo ad devotionem provector, qui est ad credulitatem inclinatio. Tunc primi atque saniores provido solliciti metu ne quid forte tristius super martyris corpore accideret si delatum in castra foret (nam bellorum incertos eventus esse, atque nunc isthinc, nunc illinc adversa misceri et prospera), decreverunt, ut resignato eodem feretro inde levaretur, tutiorique interim loco reconderetur. Quod videlicet sunt executi abbates religiosi, et ad hoc electi probabiles viri, qui beata ossa penes altare sanctæ crucis situm in oratorio eidem basilicæ adjuncto ingenti, sicut par erat, metu ac devotione ad

nocturnum transponere silentium. Aliquas tamen A resumptis officiosas retribuens gratias secutus in expeditionem est.

CAPUT III.

Nec quievit pietas populi votere vota, oblationes offerre, donec inde sublatum cum tabula operose fabrefacta, cui Dominicæ crucis portiuncula inesset, castris deportaretur, choris monachorum atque clericorum tanto Patri debito affectu et veneratione prosequentibus, atque canticorum officio usque Mosam fluvium per publicum montem deducuntibus, per sanctorum cœnobîa; inibi constituta honorifice prius decantatis laudibus.

Neque popularium defuit ingens turba, suas ipsi laudes, sua personuere cantica. Verum loculo venerabili excepto navi devotus grex pium pastorem multa obsecratione et lacrymis commendans, uti prospere abiret, prosperius rediret, quia gressu non ulterius valebat, diu tamen voto sequens et oculis in sua tandem rediit.

Concurrerebat autem undique obviam feretro sancto de vicis ac villulis utriusque sexus multitudo; flebantque sanitates plurimæ tam medicabilis ligni virtute quam beati martyris merito et oratione. Ad Nandriensem quippe villam ubi ventum est, homo languidus, quem acerba membrorum contractio dissolverat, ipsi feretro applicitus, exorataque sancti clementia celeri est sospitate instauratus. Deinde in villa Phriere cæcus lumen recepit oculorum. Unde cum esset digressum, quidam miles, qui quartano diu typo laboraverat, et capitis valetudinario urebatur assidue, ubi salubrem attigisset loculum, suppositisque humeris aliquanto tulisset spatium, incommodis fuerat liberatus. Qui etiam armis protinus

Secuta dehinc nocte apud villam Uphei [*hodie Oufes*] mansione disposita, ubi præstabitur Leodiensis exercitus, devota fidelium sedulitas cum incolis loci celebre exegit pervigilium.

CAPUT IV.

Inde matutino dum movissent, adventit qui diceret, sequenti die, in videlicet Kal. Septembris, Rainaldum comitem cum quingentis equitibus, et quindecim peditum millibus bello conficturum. Quapropter accelerato itinere prono jam in occasum sole Thelim villulam venere. Ibi cives paulo ante Hoiens hospitati, sed hospitium humanitate hostiliter abusi annona et rebus eos necessariis fuerant populati.

Nocte ergo media directo exercitus ad episcopum Veredario, qui super bello disceret, cum postera in lucem jam aurora erumperet, exinde progressi Villantiam properato villam contendere. Illuc rediens legatus bellum eo procul dubio futurum die nuntiat. Sed formidolosos sinister facile rumor enervat. Unde complures inepta formidine fracti, soloque auditu vulnerati sunt. Diffidentia ergo subterfugere muliebri. Ac cæteri cum vitalis ligni, tum sancti martyris confidentia potius quam ferro armati, per angustos semitarum tractus in auxilium sociis maturaverunt pectore virili. Ab utroque autem exercitu missi exploratores, qui quomodo sese partes haberent, vestigare ac referre deberent, dum sibi occurrissent, taciti ac dissimulantes ad socia se castra retulere, atque hostes quidem ex suis cognito, quanta obsidentium, quanta eorum, qui tunc confluerint, esset copia, satius probaverunt constu temerario absistere, quam periculum in se ultro accessere.

LIBELLUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Posteaquam fuerat auditum in castris Dominicæ crucis insigne cum tanto adesse patrocinio, ab episcopo exercituque, pro expectatione belli instructo, armis occursum est. Ea igitur incessit lætitia, ex choros ducentium voces insonuere, uti existimasses arcam fœderis Domini exercituum tunc excepisse Israel. Et sacrum quidem feretrum intra paratum sibi tentorium in loco, qui *Pratum Sancti Lamberti* dicitur, receptum, deputatisque custodibus, et qui congruis temporibus divinas dicerent laudes, clericis, quidnam in se contineret, quantum detulisset opem, mira cœpit continuo declarare potentia, ut liquido patuerit omnibus venisse Deum in castra.

Enimvero ad præsentiam ejus, qui erant in castro sive præsiidiis, et invicto se loci situ inexpugnabiles arbitrabantur, subita hebetudine ac metu quasi fulmine tacti, per hoc, si mens non læva fuisset, sibi animadvertissent prædici quod tali forent machina expugnandi. Quinetiam Ugo, qui hæreditario jure *ipsum post patrem* possidere castrum acceperat,

dum viso eminens feretro, juvenili arrogancia insultaret, toto statim dissolutus corpore cœpit tremere, sensuque perduto retrorsum ruit: excors et insolens qui non intellexisset, cujus indigne fieri cohæres attentaret. Sed ubi paulatim sese resumpsit, Rainaldum fratrem cum primis e familiaribus seorsum evocat, quantum terroris patiat, aperit, intentionem in eo suam esse, quatenus sancto martyri satisfaciatur, suumque castrum illi restituat. Super quo etiam voluntatem esse patris querendam, ac sibi, quo urgeatur, periculo insinuandum. Se omnimodis obsecrare, ut pereunti paternam pietate prospiciat. Quod petebat, sese executores illi compromittunt.

Induciae ponuntur in hebdomadam, intra quam hoc ipsius referri potuisset. Leodiensis acies tertio, postquam advenerat die, post missarum agendam, post salutis commonitorium et peccatorum absolutionem armis accincta, præsidium, quod superius dictum tuchatur molendinum, aggreditur. Hoc etiam eadem cum officina injectis ignibus absunit, plures

lauciati utrinque, et aliqui lethaliter occubere. Quin et sacerdos quidam, dum periculo incautius se exposuisset, a balistario capite trajectus interiiit.

CAPUT II.

Evolutis induciarum diebus cum præscriptus juvenis suos requireret quid egissent, quid super salute sua tractassent, vel patris quæ esset sententia, ubi nil actum intellexerat, gravi stomachatus indignatione, volentibus, inquit, sive nolentibus, quod suum est, sanctus recipiet. Sed en ego divina plector animadversione, et vestra faciente obstinacia crudeli en morior! Verum, o milites, o amici, si qua mei vos movet miseratio, si misero parcitis, inite jam demum mihi ac vobis salubre consilium. Dum instaret vehementius, illi ultra non ferentes eum tam dire auxiliari, nocte secuta per abditos silvarum calles misere castrorum procuratorem et militiæ antesignanum, qui ad patrem illius rem perferret, ac referret sententiam. Qui juramento etiam firmavit, quod sequenti haud dubie Dominica revertetur, nisi forte aut hostili captione, aut morte præventus. Sed ab eo fides neglecta, posthabita est sponsio. Nec enim peregit legationem, nec rediit ad socios, sed euidam militi adjunctus de his quæ in castra convehantur, prædationes agebat.

Juvene qui morarum fastidiebat tarditatem, condita denuo die a suis exquirente, quænam voluntas seu deliberatio patris esset, ac respondentibus se nuntium misisse quidem, minime vero esse reversum: tum acerrimo luctu ille æstuans et mente captus horrendo cœpit modo agitari, seipsum discindere, manus brachiaque dentibus appetere, ad sancti velle feretrum prorumpere. Verum ligatus a ministris penes remotiora continebatur, divulgato, quoniam ægrotaret. Sed nullam eo admittente quietem, imo quæ sola sibi libera remansissent labia, linguæque morsibus lacerante, idque inter inconditas crebrius voces perstreperente: *Quærite consilium, quærite*, sui mœrore et anxietate circumfusi statuere Rainaldum fratrem ejus tam tristis nuntium rei apud patrem fieri; fortasse præsentis aspectu, absentis alterius filii traheretur affectu, parvipenderetque alienam hæreditatem, ob quam tam gratum amitteret hæredem.

At cum adolescenti processuro electissimum velent equum exhibere, itatenus bestia neque ictibus urgeri, neque hortantium potuit vocibus moveri, ut fixo gradu in simulacrum putaretur obriguisset. Quæ scilicet difficultate facta accessit experimento etiam artis industria. Nam ipsius equi velavere oculos, agebantque, quatenus vel sic procederet. Quia vero non est consilium, non est constans contra Dominum, hærente illo astus solertiaque exinanita est hominum. Ita ergo adolescentis iter impeditum.

Possessor autem equi molestissime habens tanti se usa vehiculi destitutum, ne deficiens quoque in mortem conspexisset, sequenti die armigero jussit, si quo posset pacto aequum illum producere, et

alicui saltem adversariorum attribuere. Quod ultro-neum statim minantis sequens arbitrium a montis est supercilio ad aquam deductum. Unusque militum mox ascendit transductum, et bello habile, et cursu probavit præstantissimum.

CAPUT III.

Igitur conjicere castrensens poterant, sese divinitus impediri atque superiori bestiæ repugnantia suam rebellionem pertinaciamque coargui. Nec minus porro in eis quam in juvenibus illis notam fecit sanctus virtutem suam, qui post furoris quidem contentionumque jurgia plerumque tanta adversum semetipsos armabantur insaniam, uti alterutros gladiis appeterent.

Horroris quoque ac terribilis cujusdam pavoris tetra super eos caligo incubuerat. Sicut enim postmodum fatebantur ipsi, singularem tuæ in eis animadvertisse miseriam fuit, cum exteriori non solum obsidionis vallarentur angustia, verum, gravibus quo nihil esset, intestino discordiæ malo sua lacerarent mutuo viscera. Quo contra dum captivus quidam, qui plurimum jam tempus illic fecerat in compedibus, virtutem martyris invocasset, ex edito se turris loco deorsum mittens quamlibet devolutus per asperrima sit præcipitia, non solum læsionis tantum nil pertulit, quinimo vincula, quibus stringebatur, superno soluta beneficio ab eodem sunt ante feretrum deportata, et in argumentum tantæ virtutis appensa. Etenim fides ac devotio merentur gratiam; perfidia et præsumptio incurrunt offensam.

CAPUT IV.

Edificabatur interea grandi opere machina, quæ plurimam polliceretur spem adversarios opprimendi, quam scilicet manus artificis volubilem construebat solidissimis subter rotis quatuor insertis. Desuper vero stationem, quæ dimicantes contineret, crudis diligenter boum tergoribus vestiebat, quo tali obstaculo missilia hostium impacta frustrarentur. Locus quoque, per quem illa trahi placuerat, nemore expediebatur, ubi complanato ad montem accessu adversum munitionem ipsius tinentem montis fastigia, applicari debuisset, quam dum milites loricati admodum mille quingenti adnisi spectabili traherent, ruptis subito funibus humi concidere, talique sunt illi infortunio.

Quin et ligneum parabatur instrumentum, quod super Simoin trahendum, observantibusque intus balistis, ne obsessi aquam haurire descenderent, esset inhibitorium, nec non sagittariis e castro jaculantibus objiciendum. Sed cum deflueret tempus, in extruendo lædere populum cœpit morarum, præsertim dum et profusior intemperantia priorem abundantiam gravi exclusisset victualium inopia, gravemque gigneret continuus imber intemperiem.

Porro et milites, qui quolibet illustri facto suam emittere industriam cuperent, contra principes jam causari super rerum dilatione, et quod nihil agere præclarum juberentur. Sed virtus profecto divina suo reservabat martyri triumphales titulos. Sic

namque cuncta sapientium ingenia, sic cunctæ consultationes fluctuabant, ut, quod deliberatum vespere esset, postero mane vix aliquando agi placuisset.

A Hue etiam accedebat, quod Rainaldus comes pluri-
mas contrahere copias, instanterque moliri bellum ferebatur.

LIBELLUS QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cum se igitur plurimi subducerent, lædio alii, alii victus indigentia exhausti, decrevere primores machinarum ulterius non præstolari consummationem, quin potius totis in commune viribus adversum prædia hostium congressus experiri.

Ad quintum decimum itaque Kalendarum Octobrium, qui dies glorioso splendet natalitio beati Lamberti, ut se in expeditione quisque pararet, edictum est in castris. Nam eo magis die virtus sancti sperabatur ad futura præliatoribus suis. Tum vero exercitu peditem, qui centenorum æstimabatur millium exceptis equitibus, quorum tria essent millia, certatim ad assultus concurrente, infinita lignorum, ramorumque a silvis congeries advehabatur. Qua sub ipsa munitione aggesta, ignibus admotis nitentur suscitare incendia. Sed vento vehementi ex adverso aspirante injuria fumi simulque flammarum globis oppugnantes affecti absistere cogebantur. Ita nihil eo conatu profecerant.

Veruntamen ibi quoque tunc operata est manus martyris. Quanquam enim inconsultius plurimi pugnarent, ac nudo corpore, et obvisis pectoribus fuerint hostibus expositi, nullus tamen fuit, qui se illo quereretur fuisse assultu gravatum. Ac militaris summo opere cohors communita ferro per abrupta montis reptabundo vix gradu conscendit, atque inter duas munitiones, quas ante majus castrum comes exstruxerat Rainaldus, constitit. Quæ profecto res non minimam foret hostibus necessitatem allatura egrediendi vel ingrediendi facultate interclusa. Tanto autem dissensionis furore miseris ille dies induerat, ut suæ defensionis ac salutis immemores ferali potius invicem rabie baccharentur. Sensu etenim feræ induitur, qui Deo repugnare nititur. Verum jam hespero diem claudente descendit exercitus de monte, militibus duntaxat loriceis studio acriori urgentibus inclusos.

CAPUT II.

Venit tunc in castra Heinricus comes Salmiensis, ex sorore ortus Rainaldi comitis. Illic ab episcopo et principibus petitis atque impetratis induciis collocaturus nepoti suo Ugoni, quem esse inæqualem audierat, et tam illos quam cæteros ad deditionem hortaturus in castrum successit.

Ea nox tetræ caliginis situ inhorruit inclementia nimborum pugnacique austro, placida serenitatis cælo quiete ejecta. Discussit castra sæviens procella, et affectu inundatio; sed laudabilis sufferentiæ exercitus scutum objecit incommodo. At milites, qui

pernoctabant in monte, hic quidem nec aliquam instemperiem, nec armorum pertulere onera, eo quod gloriosa sui patroni protectio illis in securitatem et in absconsionem fuerit a turbine et a pluvia. Comes denique, viso juvenis tam exitiali malo, divinam esse ultionem animadvertit, compunctusque in lacrymas, ut simile caverent, reliquos admonuit. Unius etenim plagam pluribus debere fieri cautelam.

Accepta proinde ab universis sponsione, quod nisi intra dies septem a Domino suo illis subveniretur, se et castrum dederent, quatenus idem Ugo ad feretrum martyris efficeretur, et ab episcopo solveretur excommunicatione, et eorum quæ in sanctum deliquisset, veniam mereretur, obtinuit. Veruntamen talis interjecta pactio est, ut quousque fieret deditio, ipse juvenis apud episcopum obses detineretur. Quin et frater illius Rainaldus, qui ne fieret deditio pertinaciter restiterat, gravi confectus dolore membrorum, ad feretrum perducitur, sancto satisfacit, voto se obligat, quod res ejus nulla ulterius temeraret pervasione, dummodo imminens evadere periculum meruisset.

CAPUT III.

Nonnulli etiam adversariorum, alii alio ultionis modo multati sunt, ne quis leve æstimaret manus mittere in Sanctum Domini.

Interea Ugo cruciatuum longo angore consumptus, multumque martyris nomen inclamans diem clausit extremum sane per hoc insinuans, quo indignante compulsus sit ad exitum.

Ad cujus scilicet patrem comes præfatus maturato proficiscitur; supernæ indignationis iram, primogeniti mortem, alterius incommoditatem, suorum miserias exponit attonito, suadetque sibi tandem ac suis consulat. Cum res enim tam in arcto sint, cedendum esse, et debere dimitti quod nequeat retineri. Itaque perpendens barbarus ille, quia velle Divinitati repugnare conatus esset humanos excedere, malorum violentia extorsus in deditionem consensit anno a pervasione duodecimo. O diem triumphalem! Tunc plane sicut sol in ortu suo rutilat, ita martyris nomen effulsit magnificentia, qui de cælo contra hostes dimicans, quod penitus non potuissent humanæ vires, divinæ virtutis hoc peregit potentia.

Ejectis igitur e castro adversariis xi Kal. Octobris intromissum est splendide cum triumpho feretrum venerabile et in medio ecclesiæ locatum, quæ camerato transvoluta opere decentis structuræ reddidit aspectum. Hæc sancti Baptistæ Joannis sacra est ad titulum, quem Lambertus splendide imitatus

æque occubuerat propter justitiæ et castitatis tesimonium. Dicebantur itaque laudes Deo secundum multitudinem magnitudinis ejus; præconia mar-

A tyri, quoniam humiliasset sicut vulneratum superbam, et in virtute brachii sui dispersisset inimicos suos.

LIBELLUS QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Triumphatis hostibus postquam noster fortis armatus sua recepisset, omniaque illius jam in prædisponerentur, suam repetere Leodium placuit. Unde celebratis post biduum mature missarum solemnibus, feretrum plaustro superpositum ad oppidum Deonantum est subvectum; inde Namurcum petitur. Illic puero septenni cæco a nativitate videndi per martyrem usus provenit. Apud Andetennam quoque clericus acerba corporis valetudine exhaustus ab ipso pene mortis hiatu ad vitam retractus est et salutem. Nec Hoiense oppidum tam medicabilis gratia præterit. Ibi contracto, quem nunquam ambulasse testarentur parentes, novi gressus officia indulsit.

Jam porro ubi feretrum navigio Leodium peraccessit, triumphali coronata gaudio tota se in occursum civitas effudit, plausibilibusque canticis, ac festiva ordinibus duci merito pompæ morem prætulit. Exceptumque in portu Sancti Jacobi a monachis et clericis ecclesiastico cultu, atque per insulæ monasteria deportatum, redditisque canora modulatione hymnis, ad majorem denuo est ecclesiam relatum. Corpus deinde beati martyris ab altari S. Crucis, penes quod repositum fuerat, levatum est, decentique illatum feretro, in medio ecclesiæ debitis asservabatur obsequiis. Nec supernæ destitit pietatis munificentia, quæ ad probanda illius merita iterare sit dignata salutis opera. Nempe dum quidam languidus, quem totum possideret ægritudo, ad ejus martyrium deferretur vehiculo, gratia sanitatis illius fidei occurrente in itineris medio antiquo decem est leprosum salvatus exemplo, qui dum irent ostendere se sacerdotibus, jubente Domino, priusquam pervenissent, mundati sunt ab lepræ incommodo. Exsolvit ergo, stetit, et ambulabat ille homo, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

Quendam quoque captivum quem in vincula arctamque custodiam barbaries conjecerat hostium, se invocantem exaudivit, ut eriperet pii martyris meritum. Nam subito dissilire, quibus vincebatur, bovis, sicque indepta fugiendi opportunità, ut suum honorificaret liberatorem, easdem pro virtutis iudicio ad ecclesiam detulit cum gratiarum actione. Sed sanctorum vera beatitudo signorum non eget testimonio. Quocirca vanum æstimo his superaddere plura, cum prorsus pateat indubitate, infinitaque astipulentur documenta, sancto martyri apud Deum nihil esse impossibile. Verum acta hæc Dominicæ Incarnationis anno 1141, indictione IV, regnante Romanis Cyrado secundo, anno regni

ejus quarto, episcopatus autem domni Alberonis secundi quinto. Laudes meritorum ipsius et mirabilium, quæ fecit, præconia posteris mittent sæculis, ut omnis cognoscat generatio.

CAPUT II.

Præterea dum filii hominum irritarent in vanitatibus suis Dominum, abutendo maxime immoderatis cultibus et lasciva superfluitate vestium, et ipse in virga et verberibus visitaret iniquitates et peccata eorum, ita ut in quibusdam mundi partibus interdum ipsa hominum corpora illæsis vestibus, interdum ipsæ vestes igne invisibili arderent intactis corporibus, plagæ tam horridæ pavens urbs Leodiensis potissimo duxit remedio præoccupare faciem Domini in confessione, pœnitentia et litanis.

Quapropter etiam visum est ut beati Lambertii corpus per loca sua deberet vicosque deportari, quatenus tanti patroni merito et sanctificatione tueri, conservari meruisset. Id magno affectu et celebri devotione monachorum, clericorum, ac popularis frequentiæ actum est. Verum, quod sine genuit et dolore non dixerim, quidam laicorum ad ingerentes, ac feretrum deportatione indebita temerantes martyris potius exacerbare iram, quam commeruere gratiam. Nam præsumptio magis est quam religio ab indignis sancta contingi. Sinistris evestigio rebus hoc probatum est.

Enim civitatem casuale corripens incendium, cum per eadem maxime loca, quibus fuerat pertatum, totis se laxasset habenis, non præclaras domos tantum, infinitasque supellectiles, verum ecclesias quoque, mœnia, seu turres aut est depastum penitus aut non mediocri demolitum jactura. Nec evalluit ad obsistendum conatus aliquis vel opera, quin voracibus flammis subsideret urbis pars maxima et venustissima. Sed equidem, uti postea comperimus, sine divina hoc ultione non accidit, dum flagitia inhabitantium pessima ignes tam validos accendissent, quod non solum proxima, sed etiam longinqua halitu ipso scintillisque minimis inflammarent.

Memorable vero quidam interfulsit, quia matronæ cujusdam habitaculum quamvis esset ligneum, tamen evasit discrimen. Ardebant undique grandes ac muratæ domus; habitaculum illud sinuamina flammarum horrendo circumdabant camino, sed durabat illæsum. Quin et sancti Georgii martyris contiguam prorsus ecclesiam absumpsit incendium; illius habitaculi aridam ac pene cariosam parietum fabricam innocui allambabant vapores, quorum tanta vis esset, ut saxa quoque dissolyeret. Sed

enimporum pura sunt bona, quæ homines lateant, Arit. Nam dare operam sanctorum laudibus claræ Deo manifesta sunt. Proinde credendum est, quod pia conversatio mulieris hoc meruerit, ut circa illam prisca novaretur sæculi miraculum, quo tres pueros nil penitus læsit, imo clarificavit fornax Chaldaeorum.

Conjiciebant tamen plurimi, sanctum illi Bartholomæum præsidio adfuisse, cui summopere devota existeret, ad cuius quoque ecclesiam ante aliquot dies pallium obtulisset. Nec equidem minus reticendum, quod ignis, cum ad quamdam ejusdem apostoli officinam circumquaque tempestatis instar sæviendo pervenisset, repente conciderit. Attollebantur interdum cumuli flammarum velut indignantes ibi subsistere, et ædificium invadere certabant; sed in semet relabebantur, sed minuebantur. B Nam gloriosus ille *suspendentis aquas filius* meritorum eos fluentis restinguabat; nec ibi jus periculum habuit, ubi se patronum Bartholomæus exhibuit.

Frequentes præterea motus ac turbæ, et ab siccariis Arduennensibus furtivæ aggressiones et cædes, aliæque passim nostræ civitati incommoda tunc obtigere. Quod scilicet hominum genus, cum se potissimum latibulis tueatur silvarum, impunitatemque difficultatibus aucupetur viarum, plurimum nunquam nocere, non facile vero circumveniri aut opprimi potest.

CAPUT III.

Elapsis post hæc duobus fere annis, venerabile C martyris corpus in crypta, sub altari S. Trinitatis, ingenti cum gloria et honore xiv Kal. Januariæ est relocatum, per hoc scilicet temporis spatium cum feretro quam secretario eodem, auro ac gemmis, tum et lapideis extrorsum tabulatis, superiorum triumphum operosa repræsentantibus sculptura, præclare adornatis. Sancitum insuper episcopali est auctoritate, id ipsum Ecclesia Leodiensi prolaque, ut iv Kalendarum Maiarum ejusdem triumpho, necnon et translationis (quia idem martyr de Trajecto in Leodium est translatus) sollemnis in posterum agatur memoria, quoniam ix Kal. Januari ipsa primitus translatio facta, eo die præter Dominici Natalis vigiliam debita non posset celebrari honorificentia. Quæ nimirum qualiter a sancto D sit Huberto divina olim admonitione peracta, quot et quantis virtutum signis tunc mirificaverit Dominus sanctum eum, quia reperitur a multis multimode conscriptum, visum meæ est parvitati inde habere silentium. Attexere vero opportunum reor, qualiter anno quoque ab Incarnatione Dominica 1153, virtus martyris erga suos Leodienses clarue-

rit. Nam dare operam sanctorum laudibus claræ sedulitatis est; nec carebit præmio devotus laudator, si ejus, quem laudat, sedulus fiat imitator.

Inter Heinricum episcopum, qui suprascripto successerat, Alberoni, et comitem Namurcensem Heinricum graves inimicitiae a factiosis sunt hominibus conflatae, ita ut plurimorum infligerent sibi damnorum incommoda direptionibus atque concremationibus villarum seu ecclesiarum, et hominum utrinque cædibus sævirent. Ad postremum decernere bello comes non est veritus, equitumque collecta peditumque manu Andetennam accessit, villam penes Mosam fluvium sitam, contra quem processit episcopus, licet equitum minore numero. Leodienses enim Hoiensesque cives dum classe processissent, metuens episcopus ne adversariorum illos equitatus incurset, sequi non distulit. Ea præventus necessitate equestres aggregare copias minus occurrerat. Sed procul dubio Christus martyrem suum hoc etiam destinarat triumpho glorificare.

Kalendas siquidem Februarias cum armatae in pugnam acies concurrissent, tanto repente pars hostium stupore alligata est ut se imbellem ipsa stuperet, etiam ipsis quodammodo telis ad feriendum tardioribus. Primi ergo et electi eorum equites dejecti et capti sunt, fugæ cæteri consuluere, et quibus nonnulli vel sauciati vel comprehensi. Pedites aut concidere ferro, aut funibus abstracti sunt, nisi quos pedum salvavit velocitas. Efferimur ergo Ecclesiae glorioso successu, neque dubitamus accidisse quasi miraculum a Deo. Etenim dum adversariis nec virium copia, nec armorum defuerit experientia, adeo ut securi victoriae funes quoque quibus abstraherent victos deportarint, ne unus tamen ecclesiasticorum aut vulneratus aut captus est.

Igitur victores quia parcerent victis, et maxime quia celebritas instaret sanctæ Dei Genitricis, ommissa fugientium insecutione, triumphali cum tripudio in sua regressi sunt. Sic Moab ille, cuius audivit Ecclesia superbiam, quod superbus sit valde, fractus quidem est armis, sed non fractus animis, quoniam superbia ejus et arrogantia ejus, et indignatio ejus, plus quam fortitudo ejus.

Tu porro humilis, gloriose, tu martyr victorioso, cui floribus gratiarum et laudum scripti hujus coronam qualemcunque texui, omnia tuis supplicibus adversantia invictæ manû miserationis exclude, vuluque respiciens sereno vide et visita vineam Leodiensis Ecclesiae, tuoque irrigatam sanguine et fecundatam corpore sub umbra alarum tuarum ab impiis atque affligentibus æternaliter protege.